

УДК 336.027:504.062

К. В. Буйда,
аспірант, Науково-дослідний фінансовий інститут
Державної навчально-наукової установи "Академія фінансового управління", м. Київ
В. Ф. Рошкевич,
аспірант, Науково-дослідний фінансовий інститут
Державної навчально-наукової установи "Академія фінансового управління", м. Київ

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО СЕКТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

K. Buida,
Postgraduate student, Science and Research Institute
of the National Academic Institution "Academy of Financial Management", Kyiv
V. Roshkevych,
Postgraduate student, Science and Research Institute
of the National Academic Institution "Academy of Financial Management", Kyiv

FINANCIAL AND CREDIT SUPPORT FOR NATURAL RESOURCES FIELD ENTERPRISES OF THE NATIONAL ECONOMY

У статті обґрунтовується необхідність удосконалення інституціонального підґрунтя фінансово-кредитного забезпечення підприємств природно-ресурсного сектора національної економіки, виходячи з інституціонального середовища володіння та користування природними ресурсами, а також існуючих джерел фінансування капітальних інвестицій та поточних витрат на природоохоронні цілі. Встановлено, що укороткостроковій перспективі значної активізації банківського кредитування природоохоронних проектів не відбудеться через скорочення обсягів капітальних інвестицій в економіку України, профінансованих за рахунок кредитів банків та інших позик. Виявлено, що в останні роки відбуваються зрушення у видатках публічного сектора на охорону навколишнього природного середовища, зокрема зростає питома вага місцевих бюджетів у видатках Зведеного бюджету України на охорону довкілля. Обґрунтовано, що сучасна модель фінансово-кредитного забезпечення підприємств природно-ресурсного сектора національної економіки має передбачати інституціоналізацію нових форм та методів залучення природних активів в систему товарно-грошових відносин.

The article substantiates the need to improve the institutional basis of financial and credit support for natural resources field enterprises of the national economy based on the institutional environment of possession and use of natural resources as well as existing sources of financing of capital investments and current expenditures on nature protection. It has been established that a significant increase in bank lending for environmental projects will not take place in the short-run due to reduction of capital investments into the Ukrainian economy, financed by loans from banks and other loans. It has been revealed that in recent years there has been a shift in public sector expenses on environmental protection, in particular, the share of local budgets in the expenditures of the Consolidated Budget of Ukraine on environmental protection is increasing. It has been substantiated that the modern model of financial and credit support for natural resources field enterprises of the national economy should involve institutionalization of new forms and methods of attracting natural assets into the system of goods/money relationship.

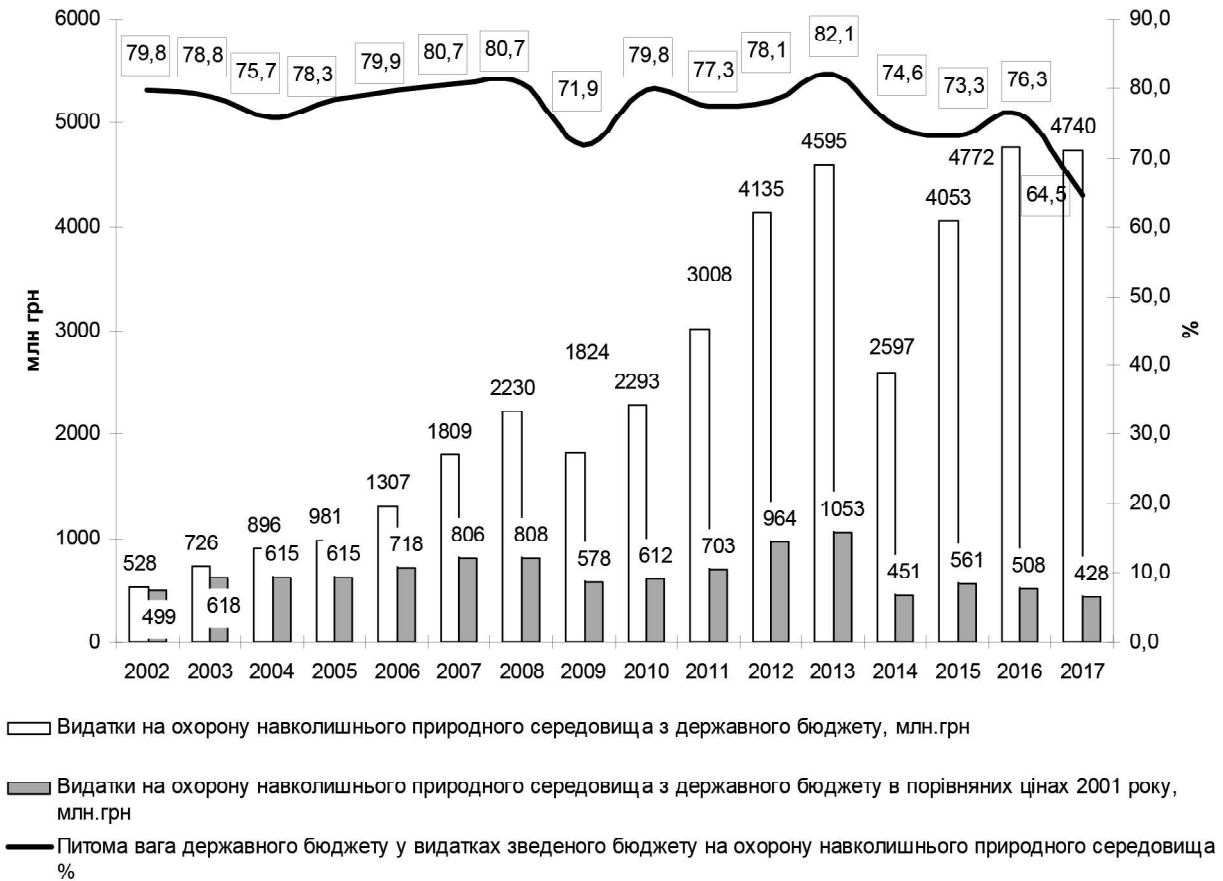
Ключові слова: фінансово-кредитне забезпечення, природно-ресурсний сектор, капітальні інвестиції, місцеві бюджети, кредит, позика.

Key words: financial and credit support, natural resources field, capital investments, local budgets, credit, loan.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Переважає більшість суб'єктів господарювання у природно-ресурсному секторі національної еконо-

міки внаслідок високого рівня матеріаломісткості виробництва готової продукції не має можливості збільшувати обсяги капітальних інвестицій на модернізацію і реконструкцію об'єктів природоохоронної інфраструктури, що супроводжується перманентним зростанням обсягів викидів та скидів шкідливих ре-

Рис. 1. Видатки на охорону навколишнього природного середовища з Державного бюджету України

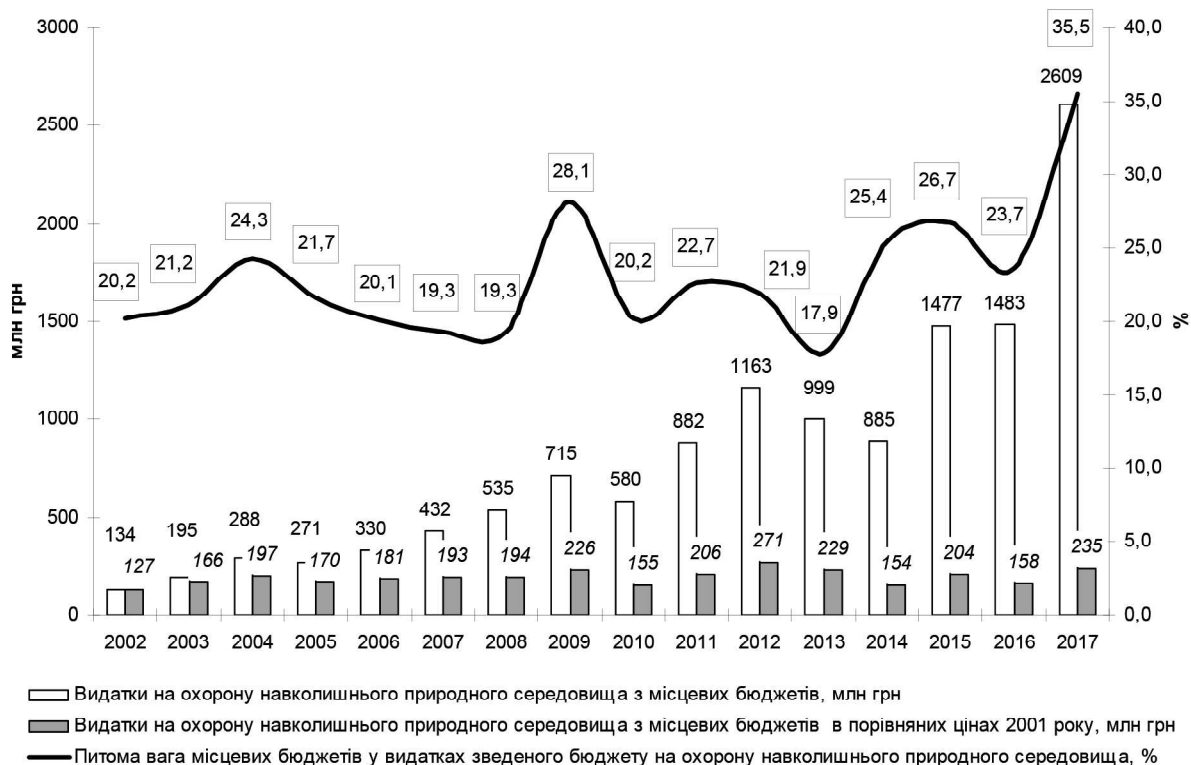
Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України.

човин у навколишнє середовище. Світова практика показує, що левову частку в загальних обсягах фінансового забезпечення природоохоронних цілей займають грошові кошти, які залучені на ринку позикового капіталу. Така позитивна практика має бути імплементована у вітчизняну систему фінансування природоохоронної та природо-господарської діяльності. Виходячи з того, що саме кредитні ресурси набувають найбільш вагомого значення у фінансовому забезпеченні проектів модернізації та реконструкції природоохоронної інфраструктури, потребує теоретико-методологічного обґрунтування система фінансово-кредитного забезпечення сфери природокористування. Найвищим рівнем актуальності відзначається проблема формування сучасної моделі фінансово-кредитного забезпечення підприємств природно-ресурсного сектора національної економіки, оскільки вони, володіючи та користуючись природними активами, а також залучаючи їх у відтворювальний процес, потенційно відзначаються високим рівнем інвестиційної привабливості і виступають надійними позичальниками грошових коштів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Актуальні проблеми фінансово-кредитного забезпечення сфери природокористування, зокрема

суб'єктів природоохоронного та природно-ресурсного підприємництва, активно почали розглядатися ще в середині 90-их років минулого століття. Прикметною рисою авторських підходів до створення вітчизняного інструментарію фінансово-кредитного забезпечення підприємств природно-ресурсного сектора було те, що дана проблематика розглядалася в контексті формування економічного механізму природокористування ринкового типу. Окремі аспекти фінансово-кредитного забезпечення підприємств природно-ресурсного сектора національної економіки з врахуванням специфіки використання тих чи інших природних ресурсів розглядалися у працях В. Борисової, О. Веклич, В. Голяна, О. Кашенко, І. Конєвої, В. Міщенко, С. Харічкова та інших [2—8], але не повною мірою враховувалися проблемні моменти удосконалення інституціонального середовища володіння та користування природними ресурсами, що великою мірою і визначало можливості безпосередніх природокористувачів працювати на ринку позикового капіталу. В останні роки більше уваги приділяється розбудові фінансово-кредитної інфраструктури сфери природокористування [1; 4], яка дозволить використовувати природні активи як об'єкт іпотечно-заставних відносин, здійснювати емісію "зелених" облігацій та отримувати кредитні ресурси від комерційних банків на реалізацію природоохоронних та природооблаштувальних проектів.

Рис. 2. Видатки на охорону навколишнього природного середовища з місцевих бюджетів України

Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних підходів до вибору моделі фінансово-кредитного забезпечення підприємств природно-ресурсного сектора національної економіки, виходячи з інституціонального середовища володіння та користування природними ресурсами, а також основних тенденцій фінансування капітальних інвестицій та поточних витрат на природоохоронні цілі в розрізі основних джерел фінансування.

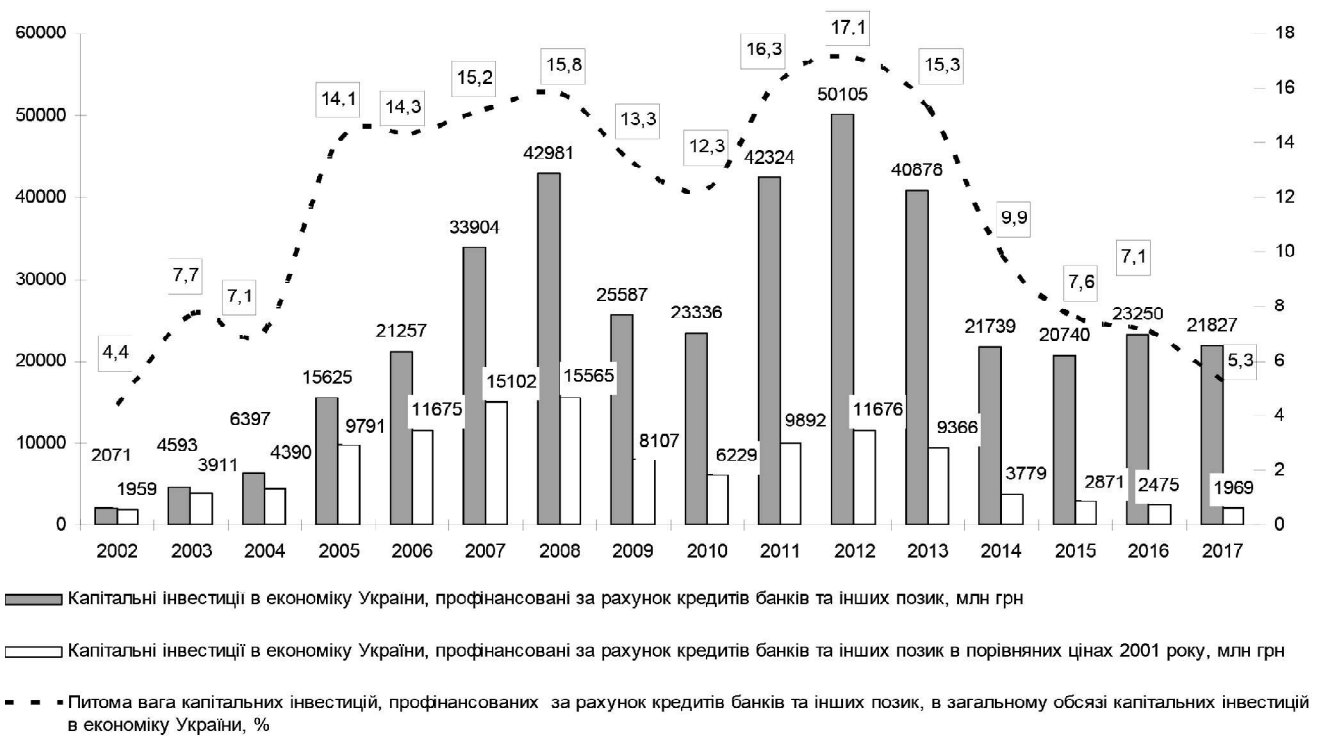
ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Застосування сучасних методів та технологій раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища потребує нарощення обсягів фінансового забезпечення реалізації природоохоронних та природо-господарських проектів. Вітчизняна практика фінансування природоохоронної діяльності в останні десятиліття демонструє перманентний дефіцит фінансування капітальних інвестицій та поточних витрат у сфері господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу та охорони довкілля. Основними причинами недостатнього фінансового забезпечення природоохоронних проектів є надмірна звуженість джерел інвестиційного забезпечення. Основними джерелами виступають кошти Державного бюджету України та місцевих бюджетів, а також власні кошти підприємств, організацій, установ. Враховуючи те, що в останні роки не спостерігається реального збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів, центральна влада та місцеві органи влади не мають можливостей нарощувати обсяги фінансування природоохо-

ронних проектів, що поглиблює еколого-деструктивні процеси у природокористуванні.

Вже так склалося історично в українській практиці фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища, що одним з основних джерел капітальних інвестицій та поточних витрат на природоохоронні цілі виступають Державний бюджет України та місцеві бюджети. В останні роки почало спостерігатися збільшення питомої ваги місцевих бюджетів в структурі видатків Зведеного бюджету України на охорону навколишнього природного середовища. Це пов'язано з тим, що поглиблення процесів децентралізації та реформи місцевого самоврядування поступово почало переносити центр тяжиння у фінансуванні природоохоронної діяльності на рівень територіальних громад.

Якщо прослідкувати динаміку видатків на охорону навколишнього природного середовища з Державного бюджету України за 2002—2017 рр., то в динаміці номінальної величини видатків за винятком окремих часових інтервалів в цілому спостерігається висхідна тенденція. А в динаміці видатків у порівняних цінах 2001 року має місце синусоїдна тенденція. Зокрема номінальна величина видатків на охорону довкілля з Державного бюджету України у 2002 році становила 528 млн грн, у 2008 році — 2,23 млрд грн, у 2012 році — 4,1 млрд грн, а у 2017 році — 4,7 млрд грн. У динаміці видатків на охорону довкілля з Державного бюджету України у порівняних цінах 2001 року в цілому має місце зменшення реальної величини видатків. Якщо у 2002 році реальний обсяг видатків становив 499 млн грн, у 2008 році — 808 млн грн, у 2013 році — 1,05 млрд грн, то у 2017 році — 428 млн грн (рис. 1).

Рис. 3. Капітальні інвестиції в економіку України, профінансовані за рахунок кредитів банків та інших позик

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Низхідна тенденція в динаміці видатків Державного бюджету України на охорону навколишнього середовища у порівняних цінах свідчить про те, що девальваційні процеси в національній економіці відбувалися більш прискореними темпами, ніж зростання номінальної величини видатків на охорону довкілля. Якщо у 2002 році питома вага державного бюджету у видатках Зведеного бюджету України на охорону навколишнього природного середовища становила 79,8 %, у 2008 році — 80,7 %, у 2013 році — 82,1 %, то у 2017 році — 64,5 %.

На відміну від динаміки видатків на охорону навколишнього природного середовища з Державного бюджету України в динаміці видатків з місцевих бюджетів в цілому висхідна тенденція спостерігається як по номінальній величині видатків, так і по величині видатків у порівняних цінах 2001 року. Якщо у 2002 році номінальна величина видатків на охорону навколишнього природного середовища з місцевих бюджетів становила 134 млн грн, у 2008 році — 535 млн грн, у 2013 році — 999 млн грн, то у 2017 році — 2,6 млрд грн. Натомість величина видатків на охорону навколишнього природного середовища з місцевих бюджетів у порівняних цінах 2001 року у 2002 році складала 127 млн грн, у 2008 році — 194 млн грн, у 2013 році — 229 млн грн, у 2017 році — 235 млн грн. Питома вага місцевих бюджетів у видатках Зведеного бюджету України на охорону навколишнього природного середовища у 2002 році становила 20,2 %, у 2008 році — 19,3 %, у 2013 році — 17,9 %, а у 2017 — 35,5 % (рис. 2).

Отже, чітко викристалізовується тенденція поступового перенесення тягаря видатків на охорону навколишнього середовища на місцевий рівень, що пов'язано з поглибленням децентралізації влади та реформи

місцевого самоврядування. Активізація фінансування природоохоронних цілей з місцевих бюджетів також пов'язана з виникненням комплексу екологічних лих у ряді регіонів та населених пунктів України, які пов'язані зі спрацьованістю об'єктів природоохоронної інфраструктури, особливо в частині поводження з відходами.

Ускладненість отримання кредитів банків та інших позик для фінансування природоохоронних проектів пояснюється також млявим фінансуванням за рахунок банківських кредитів та інших позик капітальних інвестицій в економіку України в цілому. За період 2002—2017 роки в динаміці номінальної величини капітальних інвестицій в економіку України, профінансованих за рахунок кредитів банків та інших позик, висхідна тенденція спостерігалася у 2002—2008 роках, що значною мірою пояснюється закріпленням проявів макроекономічної стабілізації, що позитивним чином вплинуло на кредитування комерційними банками реального сектора економіки. Так, у 2008 році порівняно з 2002 роком обсяги капітальних інвестицій в економіку України, профінансовані за рахунок кредитів банків та інших позик, збільшилися у 20 разів (рис. 3).

У 2010 році порівняно з 2008 роком обсяг капітальних інвестицій, профінансованих банками, зменшився на 19,6 млрд грн, що було зумовлено деструктивним впливом світової фінансової кризи на українську економіку, в тому числі і на кредитний портфель комерційних банків. У 2011—2012 роках спостерігалася поживлення фінансування капітальних інвестицій в економіку України за рахунок кредитів банків та інших позик. Але дестабілізація політичної ситуації та загострення

військового протистояння на Сході України призвели до згорання обсягів капітальних інвестицій, профінансованих за рахунок кредитів банків та інших позик. Зокрема у 2017 році порівняно з 2013 роком сума капітальних інвестицій, профінансованих за рахунок кредитів банків та інших позик, зменшилася на 19 млрд грн, що призвело до згорання масштабів капітального будівництва промислових підприємств та потужностей у будівельній індустрії, а це викликало стискання ділової активності в суміжних галузях.

Зменшення номінальної величини капітальних інвестицій, профінансованих за рахунок кредитів банків та інших позик, призвело до зменшення обсягу даного виду інвестицій в порівнянних цінах 2001 року. Так, у 2017 році порівняно з 2013 роком обсяг капітальних інвестицій в економіку України, профінансованих за рахунок кредитів банків та інших позик, скоротився в 4,8 рази, що свідчить про згорання обсягів банківського кредитування реального сектору економіки.

Така динаміка капітальних інвестицій в економіку України, профінансованих за рахунок банківських кредитів та інших позик, призвела до зменшення питомої ваги цих інвестицій в загальному обсязі капітальних інвестицій в економіку України. Якщо у 2002 році питома вага капітальних інвестицій, профінансованих за рахунок кредитів банків та інших позик, в загальному обсязі капітальних інвестицій становила 4,4 %, у 2008 році — 15,8 %, у 2013 році — 15,3 %, то у 2017 році — 5,3 %.

В умовах обмежених можливостей вітчизняного банківського кредитування важливою формою фінансово-кредитного забезпечення підприємств природно-ресурсного сектора національної економіки є залучення кредитних ресурсів ззовні. В цілому можна використовувати три основних зовнішніх джерела фінансово-кредитного забезпечення природно-ресурсних підприємств. Перше — міжнародні фінансові організації (МВФ, МБРР, ЄБРР). Однак ці організації готові кредитувати тільки конкретні проекти і тільки на умовах виконання урядами країн-позичальників рекомендацій їх економічних експертів. Друге джерело — уряди зарубіжних країн, які можуть надати позики і кредити на базі двосторонніх домовленостей. Однак основна складність в їх отриманні полягає в тому, що ефективність використання позик і кредитів викликає у кредиторів обгрунтовані сумніви в силу високого рівня зовнішньої боргованості країни і її низької платоспроможності. До того ж, умови та вимоги на світовому ринку позик і кредитів постійно ускладнюються. Нарешті, третє джерело фінансових коштів — іноземний приватний бізнес. Однак для приватного капіталу важливими є внутрішньополітична стабільність у країні, куди направляються інвестиції, ясність інвестиційного законодавства і чіткі державні гарантії його дотримання, а також сприятливі можливості для здійснення прибуткових проектів.

З огляду на наведену вище обмеженість у розвитку зовнішніх кредитних інструментів, одним з визначальних напрямків впливу держави на природні ресурси є удосконалення системи вітчизняного фінансово-кредитного забезпечення підприємств природно-ресурсного сектора економіки. Впливаючи на процентну ставку, держава може направити значні кредитні ресурси на відтворення природно-ресурсного потенціалу. Такий

вплив може дати вагомий позитивні результати, якщо на цілі відтворення і використання природних ресурсів будуть спрямовані кошти спеціально створеного державного банку.

У системі державної підтримки необхідно формувати адекватний нинішнім умовам кредитний механізм, в якому доцільно узгодити всі рівні підтримки з різними інструментами правового і економічного характеру. Основна мета даного механізму — надання фінансових ресурсів підприємствам лісогосподарського та водогосподарського комплексу для високопродуктивного виробництва продукції та надання послуг, фінансування заходів щодо поліпшення якості сільськогосподарських угідь та розвитку сільських територій.

Основними напрямками розвитку державної підтримки можуть стати:

- система взаємодії кредитних організацій всіх рівнів на базі комплексного і системного підходу до вирішення завдань повсюдного розвитку природно-ресурсного сектора економіки;

- проведення моніторингу кредитних відносин на селі, забезпечення фінансової безпеки кредитних організацій і захисту економічних інтересів підприємств лісогосподарського та водогосподарського комплексу;

- державна підтримка сільських товаровиробників при організації закупівель сільськогосподарської продукції товарно-кредитною корпорацією;

- підтримка інноваційних проектів природоохоронного спрямування в сільському господарстві з боку держави.

Ефективним інституціональним підґрунтям фінансово-кредитного забезпечення сфери природокористування є державне регулювання, засноване на субсидованому кредитуванні з рівнем прямої підтримки нижче середнього і високим рівнем покриття цільових реципієнтів, що забезпечує високий рівень покриття сільськогосподарських та лісогосподарських позичальників. Перехід до цієї системи регулювання повинен здійснюватися послідовно: спочатку досягається середній рівень покриття, а потім межі кредитної політики розширюються до високого рівня покриття. Одночасно зменшується частка прямої бюджетної підтримки кредитного інституту, збільшується самодостатність його кредитної політики.

Разом із тим, враховуючи вітчизняний досвід у сфері фінансування капітальних природоохоронних витрат, коли основна їх частина фінансується за рахунок власних коштів суб'єктів господарювання, підприємства природно-ресурсного комплексу мають можливість для об'єднання в інтегровані структури, зокрема фінансово-промислові групи. Збільшення розмірів бізнесу відкриває для них конкурентні переваги для залучення банківського капіталу через підвищення власної фінансової стійкості. Крім того, вертикальна інтеграція буде сприяти більш повному використанню природної сировини та формуванню основ для виробництва продукції з високою доданою вартістю.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Незважаючи на те, що переважна більшість підприємств природно-ресурсного сектора є дер-

жавними підприємствами і їх природоохоронна діяльність фінансується за рахунок коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів, вони відчувають перманентний дефіцит фінансових ресурсів для модернізації і реконструкції об'єктів природоохоронної інфраструктури. Підприємства природно-ресурсного сектора національної економіки характеризуються високим рівнем спрацьованості основного капіталу та недосконалим інфраструктурним облаштуванням також через неможливість отримання кредитних ресурсів для фінансування капітальних інвестицій.

Позитивним зрушенням у фінансово-кредитному забезпеченні сфери природокористування в останні роки слід вважати збільшення обсягів фінансування капітальних інвестицій та поточних витрат у природоохоронну діяльність за рахунок місцевих бюджетів, оскільки за таких умов зменшується імовірність нецільового використання державних та комунальних асигнувань екологічного спрямування.

Підприємства природно-ресурсного сектора, в першу чергу, державної форми власності, мають ряд обмежень стосовно виходу на ринки позикового капіталу, що не дозволяє їм вчасно поповнювати обігові кошти та в повному обсязі фінансувати капітальні інвестиції в оновлення та модернізацію природоохоронної інфраструктури. При збереженні нинішнього інституціонального середовища функціонування підприємств природно-ресурсного сектора та млявого кредитування банківськими установами реального сектора досягти у короткостроковій перспективі проривних результатів стосовно нарощення обсягів фінансування природоохоронних проектів не вдасться.

Література:

1. Борисова В.А. Регулювання фінансових потоків природокористування // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Фінанси і кредит". — 2013. — № 1. — С. 32—37.
2. Борисова В.А. Екологізація підприємницької діяльності. — Суми. Видавництво "Довкілля", 2004. — 128 с.
3. Веклич О. Як стимулювати природоохоронну діяльність? // Вісник НАН України. — 1996. — № 11—12. — С. 43—50.
4. Голян В.А. Інвестиції в економіку України: особливості сфери природокористування // Інвестиції: практика та досвід. — 2016. — № 6. — С. 12—21.
5. Кашенко О.Л. Фінанси природокористування. — Суми. Вид-во "Унів. кн.", 1999. — 421 с.
6. Конєва І.І. Ринкові механізми фінансування природоохоронної діяльності // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Фінанси і кредит". — 2005. — № 1. — С. 99—102.
7. Міщенко В.С. Реформування механізму фінансового забезпечення геологорозвідувальної діяльності // Фінанси України. — 2004. — № 3. — С. 35—43.
8. Харічков С., Губанова О., Загорій О. Інструменти фінансування у сфері поводження з твердими промисловими відходами // Економіка України. — 2005. — № 7. — С. 82—88.

References:

1. Borysova, V.A. (2013), *Regulyuvannya finansovykh potokiv pryrodokorystuvannya* [Regulation of financial flows of nature management]. *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu, Seriya "Finansy i kredyt"*, no. 1, pp. 32—37 [in Ukrainian].
  2. Borysova, V.A. (2004), *Ekolohizatsiya pidpryemnyts'koyi diyal'nosti* [Ecologization of entrepreneurial activity]. *Sumy, vydavnytstvo "Dovkillya"*, 128 p. [in Ukrainian].
  3. Veklych, O. (1996), *Yak stymulyuvaty pryrodokhoronnu diyal'nist'?* [How to stimulate environmental activities?]. *Visnyk NAN Ukrayiny*, no. 11—12, pp. 43—50 [in Ukrainian].
  4. Holyan, (2016), V.A. *Investytsiyi v ekonomiku Ukrayiny: osoblyvosti sfery pryrodokorystuvannya* [Investments in the economy of Ukraine: peculiarities of the nature management field]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 6, pp. 12—21 [in Ukrainian].
  5. Kashenko, O.L. (1999), *Finansy pryrodokorystuvannya* [Finances of nature management]. *Sumy. Vyd-vo "Univ. kn."*, 421 p. [in Ukrainian].
  6. Konyeva, I.I. (2005), *Rynkovi mekhanizmy finansuvannya pryrodokhoronnoyi diyal'nosti* [Market mechanisms for funding environmental activities]. *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu, Seriya "Finansy i kredyt"*, no. 1, pp. 99—102 [in Ukrainian].
  7. Mishchenko, V.S. (2004), *Reformuvannya mekhanizmu finansovoho zabezpechennya heolohorozviduval'noyi diyal'nosti* [Reforming the mechanism of financial support for geological survey activities]. *Finansy Ukrayiny*, no. 3, pp. 35—43 [in Ukrainian].
  8. Kharichkov, S. Hubanova, O. Zahoriy, O. (2005), *Instrumenty finansuvannya u sferi povodzhennya z tverdymy promyslovymy vidkhodamy* [Instruments for financing solid industrial waste management]. *Ekonomika Ukrayiny*, no. 7, pp. 82—88 [in Ukrainian].
- Стаття надійшла до редакції 29.08.2018 р.*

www.dy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

**Видання включено до переліку
наукових фахових видань України
з ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73